
Gürcüm, B. H. & Öztürk, Ö. (2020). Tekstil ve Moda Tasarımında Gelenekselin Yaşatılması.
Folklor Akademi Dergisi. Cilt:3, Sayı: 4, 244 – 264.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 21.09.2020

Kabul / Accepted: 15.11.2020

Araştırma Makalesi/Research Article

TEKSTİL VE MODA TASARIMINDA GELENEKSELİN YAŞATILMASI

Banu Hatice GÜRCÜM* & Özge ÖZTÜRK**

Öz

Geleneksel sanatlarımız arasında önemli bir yere sahip olan geleneksel tekstil sanatları diğer el zanaatları gibi yok olma tehdidi ile yüz yüzedir. Etno-kültürel yapısıyla sözsüz bir iletişim aracı olan ve yöresel olarak farklı özelliklere sahip olan geleneksel tekstillerimiz, değerlerimize ve geçmişimize sahip çıkmak ve unutulup yok olmalarına engel olarak onları günümüze taşımak için tekstil alanında tasarım yapan kişiler için önemlidir. Tekstil ve moda tasarımcıları için geleneksel farkındalık ve kültürel sürdürülebilirlik bilinci önemlidir. Bu nedenle yazının konusu, hızlı bir yozlaşma sürecine giren geleneklerin yok olmasına karşı çıkan önemli tasarım ekolleri gibi tekstil üretim geleneklerimizin ehil olmayan ellerde yozlaştırılmasına ve yok edilmesine karşı çıkmak, küreselleşmenin karşısında yerleşme ile durabilmek, moda sektöründe tasarım öğrencilerine geleneksel kumaşları tanıtmak olarak belirlenmiştir. Belgesel tarama yöntemi kullanılarak hazırlanan çalışmada, ülkemizden ve yurtdışından koleksiyonlar örneklenmiş ve kültürel farklılık ile yerellik vurgusuna dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kültür, Geleneksel, Tekstil ve Moda Tasarımı, Sürdürülebilirlik*

* Prof. Dr.; Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi. Sanat ve Tasarım Fakültesi Tekstil Tasarımı Bölümü, orcid:0000-0001-9687-9598 ; banu.gurcum@hbv.edu.tr

** Tekstil Tasarımcısı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi. Lisansüstü Enst. Tekstil Tasarım ABD. mezunu.orcid: 0000-0003-1707-9184

LIVING THE TRADITION IN TEXTILE AND FASHION DESIGN

Abstract

Textile handicrafts, which acquire a prominent place amongst other traditional arts, face the danger of extinction just like the other handicrafts. Our traditional textiles, which are taciturn means of communication through their etno-cultural identity and which entail regionally different characteristics, are important for textile and fashion designers in order to advocate our values and history and to convey these into present day by preventing them from extinction, It is important that a textile or a fashion designer should have awareness of traditions and recognition of cultural sustainability. Thus the aim of this study is to withstand against the degeneration of textile production traditions at the hands of incompetent manufacturers and to inform designers working in the fashion sector about the traditional materials and applications For this, collections both inside and outside our country have been sampled and the focus of cultural diversity and locality has been pointed out.

Anahtar Kelimeler: *Culture, Traditional, Textile and Fashion design, sustainability*

1. Giriş

Kültür, bir milletin kendine özgü değerler bütünü ve milli kimliğini ortaya koyan önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram, tarihi süreç içerisinde her ulusun, kendisine ait inançlarını, geleneklerini, göreneklerini, yaşam tarzını, anlayışını ve sanatını kendi içinde sürdürmesi ve nesilden nesile aktarması sonucunda günümüze kadar ulaşabilmiştir. “Özellikle Türk kültürü, sanat anlayışı açısından yüzyıllar boyunca göçebe toplulukların buldukları bölgelerde kültürlerini yaşatması ve mevcut kültürlerden etkilenerek yeni sentezler oluşturması bakımından önemlidir” (Akpınarlı, Arslan ve Öztürk, 2018: 601). “Kültür mirası korunması gereken olumlu değerleri içermelidir. Bu unsurlar bir toplumun geçmişini gösteren, hikâyesini anlatan değerler sistemidir” (Gürcüm, Baykasoğlu ve Yerdenova, 2018: 374). Bir milletin kültürünü koruyarak geleceğe aktaran ve yeni kültürel sentezler oluşturmaya yardımcı olan belgelerden biri de geleneksel sanatlardır. Tekstil ürünlerinden bazıları gelenekselleşmiş, ulusal kimlik oluşturmuş, çok azı ise evrenselleşerek dünya kültür alanında yerini almıştır. “Geleneksel tekstiller, zanaatkarların el becerilerine dayalı olarak ortaya çıkmış ve zamana bağlı olarak gelişimler göstererek kültür varlığı halini almıştır” (Akpınarlı ve Üner, 2019: 135).

Anadolu'nun bağrında yüzlerce yıldan beri yaşatılan, gelenekselleşerek kültür varlığı halini alan tekstil ürünlerinden biri olan dokumacılık sanatı, dokuyucunun sessiz dilini motiflere aktardığı sembolik bir ifade biçimidir aslında. Bunun dışında geleneksel tekstil ürünleri giysi, örtü, yaygı olarak ihtiyaçların karşılanması için, ev, oda süsleme, çeyizlik olarak ya da hediye verme gibi amaçlarla üretilmektedir. Yöresel olarak farklı özelliklerde dokunan bu kumaşlar, geleneksel değerlerimize ve geçmişimize sahip çıkma ve kültür değerlerini günümüze ulaştırma açısından etno-kültürel, sözsüz iletişim aracı olma açısından da semiyotik olarak önem taşımaktadır. Gürcüm vd. (2018: 374)'ne göre “günümüzde gelinen noktada yaşanan sosyal, kültürel ve ekonomik farklılaşma sonucunda ihtiyaçlar ve kullanım alışkanlıkları değişmekte, geleneksel el sanatlarımız ise bu değişime ayak uyduramayarak yok olmaktadır”. Geleneksel sanatlarımızın yok olmasının önlenmesi için, tekstil tasarımcılarına bir ürünü tasarlarken, ürünün materyali, işlevi ve formu konusunda kültürel ve ekolojik sürdürülebilirliği

dikkat etmek, toplumda geleneksel sanatlarla ya da geleneksel ürünlerin üretimi ile ilgilenen diğer bireylere ise geleneğimizin sonraki nesillere aktarılması prensibiyle bu ürünlerin kalite, materyal ve yapım süreçlerini özünü bozmadan korumak gibi sorumluluklar düşmektedir. Bu doğrultuda tasarımcılar özgün koleksiyonlarında kültürümüze ait unsurları yozlaştırmadan kullanarak bunları küresel düzeye taşınmalı ve yok olmalarını önlemeli, hatta dünya genelinde kabul görmelerini sağlamalıdır. Özdeş prensip ve yaklaşımları, Sanayi Devrimi'nin getirdiği hızlı makineleşmeye, ucuz ve kalitesiz seri üretime karşı çıkarak İngiliz estetiğini oluşturan sanatlı üretimi ve el sanatlarında estetik fabrikasyon üretimi savunan *Arts and Crafts* hareketinde; Alman ekolüyle tasarım alanında yeni bir modernist stil ortaya koyan Bauhaus tasarım okulunda ve Japon kültürü ile minimalizm gibi iki konsepti bir arada sunarak Batı'da sanat ve tasarım dünyasını etkilemekle kalmayıp kültür dünyasında da bu kavramların yer edinmesini sağlayan Japonizm akımında görmek mümkündür. Bu nedenle çalışmanın konusu, hızlı bir yozlaşma sürecine giren geleneklerin yok olmasına karşı çıkan önemli tasarım ekolleri gibi tekstil üretim geleneklerimizin ehil olmayan ellerde yozlaştırılmasına ve yok edilmesine karşı çıkmak, küreselleşmenin karşısında yerelleşme ile durabilmek, moda sektöründe tasarım öğrencilerine geleneksel kumaşları tanıtmak olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu çalışma ile tanıtılan kumaşların dünya moda sahnesinde değer bulacak özgün koleksiyonlarda Türk vurgusu olarak kullanılmalarda konusunda bir farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda geleneksel kumaşların tekstil ve moda tasarımlarında değerlendirilebilmesi için tasarımcının her şeyden önce derin ve doğru bir geleneksel kumaş bilgisine sahip olması gerekmektedir. Bu sayede geleneksel tekstil sanatlarımız yok olmaktan kurtarılarak tasarım objeleri haline getirilecek ve bir sonraki nesle kültürel aktarım sağlanacaktır.

Geleneksel Malzeme Bilgisinin Önemi

Gündelik hayatın içinde sık rastlanan bir kavram olarak tasarım, hem pratik hem de teorik açıdan insan yaratıcılığı ile ayrılmaz biçimde etkileşimdedir. Bazen bir probleme bulunan yaratıcı bir çözüm, bazen de bir maket, bir eskiz olarak kabul edilen tasarım, Latince “signare” kökünden işaret etmek, belirtmek, planlamak, resmetmek, bir model veya şekil olarak kurmak anlamına gelmektedir (Ur11). Tasarım Ana Brittanica'da “bir ürün

ortaya koymaya yönelik düşünsel ya da maddi çalışmalar süreci” olarak tanımlanmıştır (Turan,2009:6). Tasarımın en genel tanımını Bayazıt (2008:174) yapmaktadır:

Tasarım kavramı, Türkçede bir yapı veya aygıtın kısımlarının kâğıt üzerine çizilmiş şekli anlamında kullanılan tasar kökünden türetilmiş olan tasar kavramına dayanmaktadır. Tasarı bir kimsenin yapmayı düşündüğü şey; olması veya yapılması istenen bir şeyin tasarlama sonucu zihinde aldığı biçim olarak Türkçe’de kullanılmaktadır. Tasarım, tasar kökünden tasarım olarak türetilmiştir.

Tasar tasarlananın zihinde canlanan biçimidir. Arapçada eş anlamlısı tasavvur sözcüğü olarak kabul edilmektedir. Tasavvur etmek göz önünde canlandırmak, zihinde canlandırmak, düşünmek olarak tanımlanmaktadır. Tasarımın bir etkinlik alanı olarak kabul edilmesi yirminci yüzyılın sonları ve yirmi birinci yüzyılın başlarına tarihlenmektedir:

Tasarımın doğuşu, kayda değer gelişimi Sanayi Devrimi ile başlamıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte üretimin hızlanması, makinenin üretimde etkin bir rol alması, seri üretimin mümkün hale gelmesi tasarım dünyasının doğuşuna zemin hazırlamıştır. Yeni sistemde üretilecek malzemelerin estetik, ergonomik olması arayışı, farklı ve tüketicinin ilgisini çekecek formda üretme çabası, üretimde tasarımın etkin bir hale gelmesini sağlamıştır (Çaydere, 2016:50).

Sezgin ve Önlü’ye (1992:84) göre tasarım, “insanların gereksinimlerini karşılamayı hedefleyen, işlev, görünüm gibi her yönden yüksek düzeyde yenilik getiren, yarı karmaşık yarı disiplinli bir olgudur”. Benzer yaklaşımla Sarioğlu, Çağlayan ve Yıldız (2011:19) “tasarım ürününü etkileyen temel iki unsurun, sanatsal yaratma ve diğer dış faktörler olduğu söylenebilir” şeklinde ifade etmektedir. Ona göre “ürünün sanatsal tasarım kimliği kazanması bu unsurların ilişkisinin çok sağlam kurulmasına bağlıdır” (Sarioğlu vd, 2011:19). Ürünün sanatsal kimlik kazanmasında en büyük engel hızlı üretilmesi, ucuz malzemedен imal edilmesi ve sıklıkla işlevselliğinin ön planda tutulması olarak ifade edilebilir. Geleneksel sanatlarımızın tasarlanmasında önemli bir başka faktör de işlevsellik boyutu olarak kabul edilmektedir. Alp (2009:52) “Uygulamalı sanatlarda tasarım aşaması, kullanıma dönük olacak ürünün yapısal özelliklerinin bilinmesi, hangi işlev ile kullanılacağı, zaman ve mekân boyutları, malzeme ve malzemelerin öngördüğü teknikler, bütün bunları bir arada renk, biçim ve kompozisyondaki

estetik kurgulamak gibi bilgi ve araştırma gerektiren uzun bir süreci kapsar” diye özetlemektedir. Bu sürecin zorluğu ve karmaşıklığı genellikle geleneksel sanatlarda sanatsal yaklaşımın tercih edilmemesine ve seri üretim mantığına neden olmaktadır.

Bir ürünün sanatsal değerini artırmak, ürünü sıradanlaşmaktan kurtarmak ve katma değer yüklemek için tasarımcının, tasarım sırasında bilmesi ve dikkat etmesi gereken ölçütler vardır. Bu ölçütlerin başında malzeme bilgisi gelmektedir. Malzeme bilgisinin tasarıma katkısı ve tasarımda ifade biçimlerine etkisi oldukça büyük olmaktadır. Doğru yerde kullanılmış malzeme tasarımı farklı değer katmanlarına taşımaktadır. Öyleyse tasarımın bir sözsüz ifade biçimi olmasında ve tasarımcının kendisini ifade etmesine imkân sağlamasında malzemenin rolü yadsınamaz. Endüstriyel tüm üretimlerde malzeme bilimi geliştikçe malzeme çoğalmış ve üretim farklı mecralara doğru evrilmiştir. Yeni malzemelerin keşfi, yeni teknolojik özelliklerin eklenmesi veya yeni dijital imkânların kazandırılmasıyla malzeme biliminin ürün tasarımının gelişmesine katkısı devrimsel boyutta olmaktadır. “Fikrin form bulmasında başvurulmuş en önemli tasarım elemanlarından olan malzeme, sanatın çağdaşlaşma sürecinde kimi dönem değersiz, kimi dönem çok önemli addedilse de, o süreçlere günümüz koşullarından bakıldığında değeri daha iyi algılanabilmektedir” (Baklan Önal, 2018:12)

Malzeme bilgisi sanatçıya ve tasarımcıya bazen sınırsız imkânlar sağlarken bazen sınırları belirlemede faydalı olur. “Malzeme bilgisi belirli bir doygunluk düzeyinin üzerinde olan yaratıcı birey, bu yaratıcı birey karşılaşacağı sınırlar ve sahip olduğu imkânlar hakkında daha fazla bilgiye sahiptir” (Soyupak, 2014:3). Sanatçının malzemeye bakışını Baklan Önal (2018:1) şu şekilde açıklamaktadır:

İngesini forma ulaştırma ve ifadesini aktarma amacıyla olan sanatçı, yaratım sürecinde deneyimlediklerini aktarabileceği materyale yönelir. Taş, boya, kumaş, metal, kağıt, kan, atık, çöp, beden, ses olabilen bu materyal, tamamlanmış eserin içinde barındıracağı ve sanatçı tarafından belirlenen ifadeyi en iyi aktaracak olan malzemedir. Bu sebeple, malzemenin eseri ortaya koymadaki rolünün en az fikir kadar önemli olduğu söylenebilir. Malzeme, kavramsal yapıya, fikre, öze vücut kazandıracak olandır (Baklan Önal,2018:1).

Malzeme bilgisi üretimin olduğu her alanda örneğin mühendislik, mimarlık gibi birçok alanlarda da son derece önemlidir. Demir Güldal ve Beköz Üllen'e (2018:43) göre "malzeme biliminin mevcut disiplinler içinde yeterince ele alınması, mühendislik uygulamalarının başarısı açısından son derece önemlidir". "İç mimarlıkta ise kullanıcı veya müşterinin işlevsel gereksinimlerinin yanında estetiksel kimlik oluşturma beklentisinin... karşılanması malzeme dokusu, rengi, ışığı, sesi, kokusuyla kendini tanıtırken bilincimizde edindiği yer ve psikolojik anlamda kurduğu bağ ile yüzeylerin tanımlanarak mekânın hissedilmesiyle oluşmaktadır" (SunalpGürçınar ve Abbasoğlu Ermiyagil, 2019: 1707-1708).

Hammaddeden ipliğe, kumaştan giysiye kadar geçen tüm süreci içine alan genel bir kavram olan tekstil, bu yapısıyla bilim, teknoloji, zanaat ve sanat alanlarını kapsamaktadır. Endüstri Devrimi ile birlikte zanaat alanlarının yoğunluğu azalmış, teknik alanların yoğunluğu ise artmıştır. Tekstil alanında da diğer yaratım alanlarında olduğu gibi tasarımcıların tasarımlarını somutlaştırma aşamalarında en önemli fonksiyonlardan bir tanesi malzeme bilgisidir. Tekstil söz konusu olduğunda dokuma, örme ve dokusuz yüzeyler ana malzeme olarak tanımlandığından bu malzemelerin teknik özellikleri, fiziksel, kimyasal ve mekanik yapıları tasarımın en önemli özelliğini oluşturmaktadır. Bu konuyu Sarıoğlu vd. (2011:19) şu şekilde açıklamaktadır:

"Tasarımında hedef malzeme, işlev, üretim teknolojisi, hedef kitle ve çoğu zaman ekonomik faktörlerini de dikkate almak durumundadır. Giysi, aksesuarı ve mekân düzenlemelerinde kullanılan bazı eşya ve aksesuar tasarımlarının temel malzemesi kumaştır. Kumaş bu tasarımlarda en az yaratıcılık ve işlev kadar etken faktördür. Hedef malzeme/kumaş, tasarımcı tarafından, tasarımın anlam ve amacına hizmet edebilme niteliği analiz edilerek, çok çeşitli malzeme arasından seçilir. Malzeme işlev başta olmak üzere tasarımı etkileyen diğer faktörlerle bağlantılı düşünülmelidir." (Sarıoğlu vd., 2011:19).

Tüm tasarımcılar gibi tekstil alanında çalışan tasarımcılar da güncel malzeme bilgisine ve teknolojik gelişmelere hâkim olmalıdır. Aynı zamanda tekstilin neredeyse tüm segmentleri moda trendlerinden sezonluk olarak etkilendiği için tekstil ve moda tasarımcısının trendin gerektirdiği malzeme bilgisine de sahip olması ve sezonun malzeme tercihlerini kavramış olması gereklidir. Tekstil ve moda insan ile temaslı ürünler tasarlanan bir alan olduğu

için malzemelerin fiziksel ve kimyasal özelliklerin yanı sıra kullanım performansları ve bio uyumlulukları da önemli olmaktadır. Bu nedenle büyük miktarlarda üretim emri verilmeden önce tasarımlarda tercih edilecek ana malzemeler için giyim denemeleri veya performans testlerinin yapılması uygun olmaktadır. Geleneksel tekstillerin ve malzemelerin bu açıdan da yüzlerce yıllık kullanılmışlıkları bio-uyumlu yapılarının teminatı olmaktadır.

Tasarımda kullanılacak yere, işleve göre kumaş seçildiği gibi bir kumaştan yola çıkılarak ürün tasarımı da yapılabilmektedir. Kumaş genellikle tasarımcıyla konuşur, yönlendirir. Bu nedenle malzemesini görerek tasarım yapan tasarımcının tasarım sonuçları daha etkin olmaktadır.

Geleneksel kumaşlarımızı genel olarak incelerken Anadolu’da yerel dokumalar ve Saray dokumaları olarak iki kategoride incelemek gereklidir. 12. yüzyıldan sonra Bizans sanatının Selçuklu dokuma geleneğini etkileyerek, Anadolu’nun etnik, tarihsel potasında erimesiyle Osmanlı dokuma sanatının desen, teknik ve malzeme zenginliğiyle 15. yüzyıldan sonra önemli bir ticaret unsuru olduğu görülmektedir. “Osmanlı İmparatorluğu döneminde dünya tekstil pazarı içerisinde kumaş dokumacılığının önemli bir yere sahip olduğu yazılı kaynaklarda görülmektedir. Bu tekstil pazarı daha çok ipekli, pamuklu ve yünlü kumaşlardan, daha az ise keten ve kenevir’den üretilen kumaşlardan oluşmaktadır” (İnalçık, 2008:13; akt. Çatalkaya Gök, 2020:295). Anadolu’da ise hemen hemen her evde el tezgahlarında yapılan el dokuyuculuğunun yanı sıra İstanbul, Bursa gibi bazı kentlerin ticari anlamda dokuma merkezi olarak öne çıktıkları görülmektedir. “Yazılı belgelerden bugüne kadar ulaşan yaklaşık 650 adet kumaş ismi tespit edilmiştir. Bununla birlikte yazılı belgelerde rastladığımız bu kumaş türlerinin birçoğuna günümüzde ulaşmak mümkün olmamaktadır” (Atalayer, 1993: 55; akt. Çatalkaya Gök, 2020:295). Akpınarlı ve Başaran’a (2018: 23) göre “damask, brokar, kadife, kemha, çatma, seraser, zerbaft, hatai, kutnu, atlas, gezi, canfes, serenik, Selimiye ve sevayi Osmanlı döneminin en önemli kumaşlarıdır. Geleneksel dokuma kumaşlarımızın sınıflandırılması şu şekilde olmaktadır:

Ülke, şehir, malzeme ve tekniklerine göre isimlendirilen bu dokumalar; dokunduğu ülkeye göre; Halep kumaşı, Şam kumaşı, yer ve tekniğe göre; Bursa Kadifesi, Üsküdar Çatması, Ankara Sofu, Bilecik Çatması, yer ve kullanım yerine göre; Trabzon Kuşağı, usta ya da bir başkasının adıyla adlandırılanlara göre; Selimiye, Mecidiye, Ahmediye, tekniğine göre; tafta, kutnu, kadife, atlas, tekniğe ve malzemesine göre; kutnu, telli, taraklı atlas,

telli hatayi, renk sayısına göre; Serenk, Hefrenk, desene göre; Benekli, Deve Tabanı, Çınarlı Hatayi olarak sınıflandırılmıştır (Akpınarlı ve Başaran, 2018: 22-23).

Geleneksel tekstil ürünlerinde kullanılan, çeyizlerde, kitaplarda, fotoğraflarda, müzelerde, kültürel ve etnografik olarak kayıt altına alınmış kumaşlardan örnekler (Görsel 1) görülmektedir. Ancak tekstil ve moda tasarımcısının bu konuda yapılmış pek çok araştırmayı bilmesi, bu eserlerin motif, desen, kompozisyon ve renk özelliklerini özümsemesi gerekmektedir.

16.yy Rumi Motifli
Kemha Kumaş

16.yy Nar Motifli
Osmanlı Kumaşı

16. yy Lale Motifli
Çatma Kaftan

17. yy
Hatayi Motifli
Seraser Kumaştan
Şalvar

(Akpınarlı ve Balkanal, 2012)

Çiçekli Mecidiye kutnu

Bağlama darıca kutnu

Bağlama sarı tas
kutnu

Hindiye kutnu

(Akpınarlı ve Başaran 2018)

Beypazarı ve Burdur Gölhisar-İbecik bezi

Beledi Dokuması

Maraş Abası

Yeşil Üzümlü dastar dokumaları ve
Karadeniz dasdar dokuma

(Akpınarlı ve Üner, 2019)

Görsel.1 Geleneksel kumaş örnekleri

Moda sektöründe tasarımcı, Anadolu dokumacılık, örücülük ve keçecilik gibi geleneksel yüzey oluşturma işlemlerini kullanabileceği gibi bunların dışında ekleme, form verme, süsleme, bezeme ve renklendirme uygulamalarını da birer özgün kültürel malzeme olarak kullanabilir. “Geleneksel tekstiller, dokumacılık, örücülük, keçecilik, işlemecilik, boyama ve baskı gibi alt sanat dallarına ayrılmaktadır”(Akpınarlı ve Üner, 2019:134). Bu alt dallardan araştırmanın kapsamına geleneksel işleme teknikleri alınmıştır.

Geleneksel işleme tekniklerini; Türk işi, hesap işi, tel kırma (Bartın işi), Antep işi, Dival işi (Maraş işi- sırma işi), sarma, kordon tutturma, pul-boncuk tutturma, süzeni (ilme-kasnak işi), kapama (aplike), kırkyama ve kanaviçe olarak sıralamak mümkündür (Özbağı vd., 2010: 80). İncelenen teknikler ile ilgili bilgiler ise kısaca şöyledir:

Türk geleneksel tekstillerinde süsleme olarak kullanıldığını gördüğümüz nakış, işleme ve dikiş işlemleri her yörede başka bir güzellik ve başka bir etki ile farklı ifade biçimleri ve estetik sunumlar ortaya koymaktadır. Yöreye özgü Türk işleme sanatının örneklerinden biri de tel kırma tekniğidir. Yapıldığı yöre ve tekniğe göre Bartın işi, şamaka işi, çakma

gibi isimler ile bilinmektedir(Beğiç ve Öz, 2019: 183). “Bartın işi olarak da bilinen tel kırma tekniği, genellikle ipliği sayılabilen kumaşlar üzerine, kırma tel iğnesi ve yassı tel kullanılarak yapılmaktadır. Tel kırma iğne tekniği, “+” (artı) ve “x”(çarpı) şeklinde tül, tülbent, krep, tafta, saten gibi kumaşlara, motiflerin çevresini süslemek ve zenginleştirmek amacıyla işlenir” (Karaçorlu ve Yetim, 2016:1119).

Bir diğer işleme tekniği olan applike, Köklü’ ye (2002: 166-167) göre uygulama ya da üzerine koyma anlamına gelen, işlenen kumaşın üzerine, düz veya desenli bir kumaştan kesilmiş parçaları ekleme, değişik iğne teknikleri yardımıyla tutturma, yapıştırma, kapamadır. Applike tekniği, fon kumaşı ve kaplama (applique) kumaşı olmak üzere iki farklı kumaşa; kapalı (kaplama), açık (düz) ve enkürüste (araya geçirme) yöntemleri olmak üzere üç farklı şekilde uygulanabilir.

Kanaviçe tekniği ise, Türklerde 16. yüzyıldan itibaren uygulanmış, ancak 19. yüzyıldan itibaren yaygınlaşarak Anadolu Türk halk işlemleri içerisinde yerini almış ve 20. yüzyılda Anadolu’nun hemen her bölgesinde en yaygın iğne tekniği olarak kullanılmıştır. Anadolu’nun pek çok yerinde çapraz iğne adıyla bilinen kanaviçe, üst üste ve yan yana sıralanmış, birbirini çarpı şeklinde kesen formlardan oluşan bir işleme tekniğidir (Odabaşı ve Kandemir, 2018: 437).

İşleme tekniklerinin yanında geleneksel tekstillerde renklendirme ve desen oluşturmada baskı tekniği de kullanılmaktadır. “Kumaş üzerinde, bölgesel olarak belirlenmiş alanların renklendirilmesi ve desenlendirilmesi işlemine baskı denilmektedir. Geleneksel olarak kumaş üzerinde boya ile desen oluşturma tekniklerinden başlıcaları metal ve ahşap kalıpla baskıcılık, kalem işi tekniği, bağlama batık, mum batık adı verilen rezerve boyama teknikleridir” (Yıldırım ve Özkan Tağı, 2019: 204). Balmumu ise mum batık tekniğinde kullanılan bir rezerve maddesidir. Anadolu’da renklendirme konusunda geleneksel yazmacılık ve basmacılık ve rezerve boyama tarzında da ikat ile kıyaslandığında batık uygulamalarının tarihi oldukça yenidir. Ancak Uzakdoğu, Afrika ülkelerinde daha yaygın olarak görülen kumaş üzeri rezerve boyama teknikleri bugün ülkemizde de pekçok atölyede uygulanmaktadır.

Ayrıca, Teker’e (2015) göre batık uygulamalarından önce bal mumunun heykel, figür ve resim yapımında kullanıldığı bilinmektedir.

“WaxPainting” olarak geçen bal mumu uygulamalarının Asya, Batı ve Orta Afrika ve Akdeniz Kıyı Bölgeleri’nde uygulandığı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. ... Afrika kıtası Gambiya Cumhuriyet’inde bu desenlendirme tekniği, % 100 pamuklu kumaşlara uygulanmaktadır. 1970’lerden sonra uygulanmaya başlanan damlatma usulü batık tekniğinde ise eriyik içerisine batırılan fırça, kumaş üzerinde istenilen desene uygun olarak gezdirilmekte ve bal mumunun fırçadan kumaşa damlaması sağlanmaktadır. Böylece kumaş üzerinde damlalar ya da noktalar halinde rezerve alanlar oluşmaktadır. Sonrasında kumaş boya banyosuna daldırılmakta ve istenilen renkler doğrultusunda rezerve ve boyama işlemi tekrarlanmaktadır. Geleneksel tekstillerde kullanılan teknikler ve malzemeler ile ilgili elde edilen bu bilgiler, ulaşılabilen kumaşları değerlendirmede oldukça önemlidir.

Geleneksel bilgi yeri geldiğinde kullanılmak üzere bekleyen enstrümanlar gibi kültürel aidiyetin, yerelliğin en güzel belirteçleri olmaktadır. Ayrıca, Begiç ve Öz (2019:183)’ e göre küreselleşen moda endüstrisinde Türk dokunuşları ile tasarlanarak sunulan tasarımlar Türk moda tasarım sektörünün dünya pazarında markalaşması için olanak sağlayacaktır. Bununla beraber tekstil ve moda tasarımcısının geleneği yüceltirken dikkat etmesi gereken bazı prensipler de mevcuttur.

Tasarımda Dikkat Edilmesi Gerekenler

Tasarımcı farkındalık ve duyarlılık bilinci yüksek, gören, yüksek algılama yeteneği ile gördüğünü estetik değerlerle öğütüp soyutlayarak değer üreten kişidir (Sarıoğlu vd., 2011:19). Bu bakış açısıyla tasarımcı, kültürel aktarımın sağlanması geleneksel sanatlarımızın korunması, araştırılması, incelenmesi ve zarar görmeden tanıtılması yönünden üstün bir görevle donatılmış gibidir. Geleneksel sanatlarımızın korunması ve tanıtılması görevini günümüzde müzeler yürütmektedir. Müzelerimizde sergilenmeyen el sanatları ürünlerimizin tanıtımı ise üniversitelerimizin yükseköğretim bölümlerinde yapılan akademik ve yöre çalışmaları sonucunda makale, bildiri hazırlanarak ve tasarlanan yeni ürünlerde incelenen örnekler referans alınarak yapılmaktadır. Tasarımcılar tarafından tasarlanan ürünlerde, incelenen örneklerin iyi analiz edilebilmesi, yorumlanabilmesi ve tasarımlara yenilik katılarak sürdürülebilir hale getirilebilmesi için geleneksel el sanatlarının özellikle kumaşların iyi bilinmesi gerekmektedir. Tüm bu bilgilerin yanında geleneksel değerlerimizin yozlaştırılmadan, katma değer ile yeniden

kullanıma sunulması ve hedef kitle tarafından kabul görmesi amaçlanmalıdır. Bu amaç doğrultusunda tasarımcı, tasarlanan ürünlerin işlevsel, tasarım ve estetik değerini farklı bir gözle değerlendirmeli, geleneksel etkisini dikkat çekecek şekilde sunabilmeli ve kültürel sürdürülebilirliğe katkıda bulunmalıdır. Bunun için tekstil ve moda tasarımcılarının aşağıda sunulan açılardan tasarım problemini irdelemeleri gerekmektedir.

Hedef Kitleyi Genişletmek: Geçmişten günümüze bakıldığında gerek Türk toplumu olarak gerekse ülkemizi ziyaret eden turistlerin tercihi, hediyeleşim ürün adı altında satın alınan tekstil ürünleridir. Tekstil ürün tasarımları giderek daha da önem kazanmaktadır. Bu nedenle tekstil tasarımcısının, geleneksel sanatlarımızda mevcut olan ürünlerin yapılarını ve renklerini değiştirmek yerine, ürünlerin arz ve talep dengesini gözeterek, ürünün evrensellik boyutunu düşünerek kültür kimliğine zarar vermeden, sürdürülebilirliği sağlayacak ürünler tasarlaması gerekmektedir. Tasarlanan bu ürünlerle, günümüzde internetin oldukça fazla kullanılması nedeniyle dijital ortamlarda tanıtılıp satışa sunulması ile hedef kitle genişletilebilir ve sosyoekonomik kalkınmaya katkıda bulunulabilir.

Objenin İşlevsel Değerini Artırmak: Tekstil ürünü tasarlanırken işlevsel değerinde olması yani bir amaca hizmet etmesi önemlidir. Bir ürünün işlevsel değerini artırmak ya da ürüne yeni değerler kazandırmak tasarım sürecinde belirlenmektedir. Önlü (2004: 88)'ye göre "günümüzde bir ürün tasarlamada genel yaklaşım kullanıcının çok yönlü ihtiyaçlarına cevaplar veren standart ürün tasarlanması şeklindedir". Böyle bir yaklaşım ilk bakışta yaratıcılığı köstekler gibi görünse de, tam tersi yaratıcı sürece daha fazla sorumluluk yükler. Çünkü hem standart bir ürün tasarlanarak seri olarak üretilmeli, hem de kullanıcıya kişisel seçim olanağı verilmelidir. Objenin işlevsel değerini artırmak, hedef kitlenin alışkanlıklarını, ihtiyaçlarını gözeterek ve bu konuda yeni çalışmalar yaparak mümkündür.

Objenin Tasarım Değerini Artırmak: Tekstil ürünü işlevsel olarak ihtiyaçları karşılamanın yanında tasarım değerine de sahip olmalıdır. Bir ürünün tasarım değeri, görülen ve kişide yarattığı estetik duygu ile ölçülebilir. Tasarlanan ürünün estetik duygu yaratabilmesi özgün olmasına bağlanabilir. Özgünlüğün yanında tasarım değerini artırmak, tasarlanan ürünün diğer ürünler içerisinde göze çarpması, yenilikçi ve güncel olması, daha önce dikkat edilmeyen detayların üzerinde durularak sunulması ile mümkündür. Tüm bu

ölçütler ile tasarlanan tekstil ürününün tasarım değerinin artırılması, ürünün ticari açıdan da önem kazanmasına ve tercih edilmesine olanak sağlayacaktır.

Objenin Estetik Değerini Artırmak: Tasarımda ürünün estetik değerinin artması, objenin kişide yarattığı estetik yargılar ile ortaya çıkan görsel etkinin sonucudur. Tekstil Tasarımcısının, ürünün estetik değerini artırırken toplumun genel geçer estetik değerleri ile ürünün kimliği arasında bağ kurması gerekmektedir. Tasarımcının kurduğu bu bağ ile tasarlanan ürünün kültürel kimliği dışına çıkılmadan ürüne kazandırılan işlevsellik ve görsellik estetik değeri artıracaktır.

Araştırma kapsamında geleneksel tekstillerden işlemecilik tekniklerini kullanan modacı Zeynep Tosun'un ve Afrika'ya özgü balmumu baskılı kumaşların kullanıldığı *African Appreciation In Dior's Latest Cruise 2020 Collection-Dior'* un En Son Cruise 2020 Koleksiyonu Afrika Değerlendirmesi incelenmiştir.

Koleksiyon Örnekleri

Günümüzde geleneksel sanatlardan esinlenerek, özellikle geleneksel kumaşlarımızda yer alan etnik ve kültürel yapıyı tanıtmaya, değerlerini koruma ve bugünüme aktarma amacıyla tasarımcılar tarafından koleksiyonlar hazırlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda koleksiyon hazırlayan moda tasarımcılarından biri de Zeynep Tosun'dur. Kreasyonlarında teknik ve kültürel yapı ile modern birleştiren Tosun'un SS/FW16 ve SS/FW17 koleksiyonları bu açıdan dikkat çekmektedir. Zeynep Tosun'un incelenen koleksiyonlarında genellikle işleme tekniklerinden tel kırma (Görsel 5), kapama (aplike) ve kanaviçe (Görsel 6) gibi tekniklerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

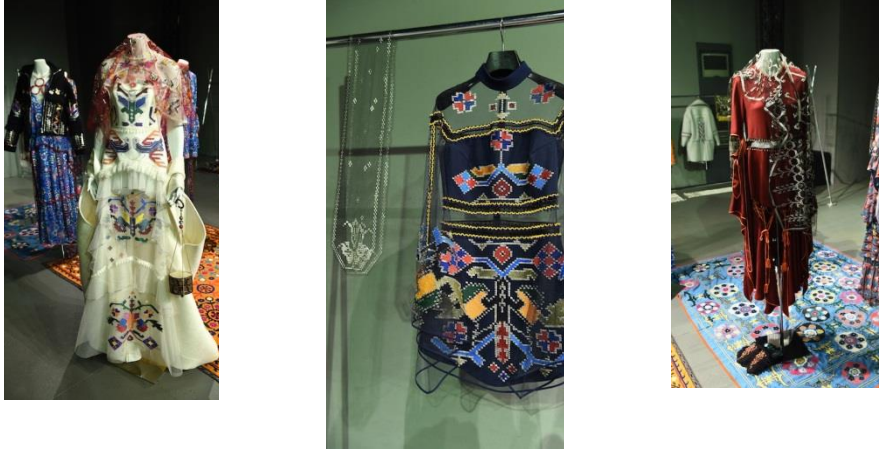
Koleksiyonlarında Anadolu ve Anadolu kadınının sözsüz ifadeleri olan motiflerden esinlenen Tosun, Anadolu'yu tasarladığı kıyafetlerde kullandığı renk ve motiflerle yansıtmaktadır. Anadolu kadınının yaşadıkları dönemde bolluk, bereket, doğurganlık, evlilik hikâyesi gibi duygu ve düşüncelerini aktardığı sözsüz ifadelerini yani motifleri ise stilize edilmiş eşkenar dörtgen, kare, üçgen, tarak çizgi gibi bezemelerle, tel kırma, applike, kanaviçe teknikleriyle aktarmaktadır.

Görsel 2. Zeynep Tosun FW16 Koleksiyonu Sunumu (URL2)

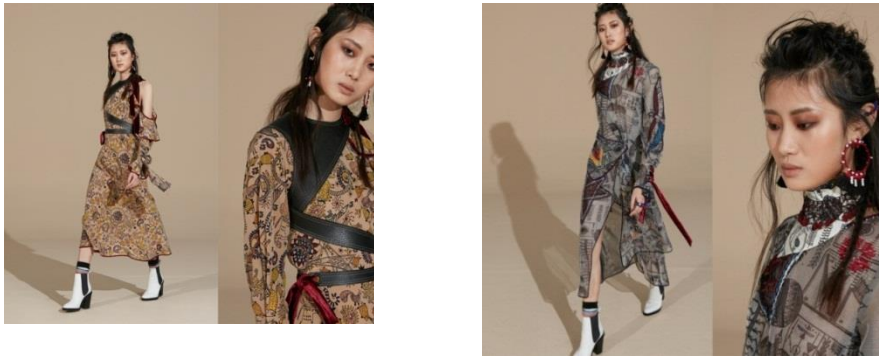
Görsel 3. SS 2016 Koleksiyonu (URL3)

Görsel 4. FW 2016 Koleksiyonu (URL2)

Görsel 5. SS 2017 Koleksiyonu (URL4)

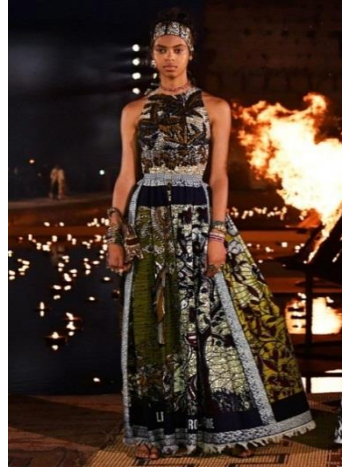

Görsel 6. FW 2017 Koleksiyonu (URL5)

Geleneksel kumaşlardan esinlenerek üretilen bir başka koleksiyon ise *African Appreciation In Dior's Latest Cruise 2020 Collection*-Dior' un En Son Cruise 2020 Koleksiyonu Afrika Değerlendirmesi örnek verilebilir. Dior koleksiyonunda Afrika kültürünü kullandığı motif, renk ve teknik ile aktarmıştır.Bu koleksiyonun temasında Afrika'ya özgü balmumu ile hazırlanmış baskılı kumaşlar (Görsel 7-8) tercih edilmiştir.

Görsel 7.Christian Dior Couture SS20 Cruise Collection (URL6)

Görsel 8.Dior SS20 Cruise Collection (URL8)

Tasarımcı Maria Grazia Chiuri'nin Marakeş'te yapılan defile ile sunulan Dior 2020 Cruise koleksiyonunda tasarımcı, Afrika kıtasından, farklı geçmişlerden ve farklı Afrika kültürlerinden sanatçılar ile çalışılmıştır. Koleksiyonun ilham kaynağını ise Dior, basın açıklamasında görüldüğü gibi "Maria Grazia Chiuri'nin kalbi her zaman Afrika kültürleriyle yaratıcı bir diyalog kurmak istiyordu. Bu koleksiyonla, Akdeniz, Avrupa ve Afrika'nın geçiş yeri olan; sanatçılar, şairler, yazarlar ve sonsuz maceracılar için bir hayal yeri olan Fas'ın gerçek ve gerçeküstü manzarasıyla bir diyalog kurmaya çalıştı" diyerek anlatmıştır (URL7). Tasarımlarında ise Afrika'ya özgü balmumu baskılı kumaşları kullanmak isteyen Dior, bu kumaşları Fildişi Sahili'ndeki bir kumaş fabrikasına ürettirmiştir (URL8).

Sonuç

İncelenen Zeynep Tosun ve Dior Cruise 2020 koleksiyonlarında esinlenen tema, stilize edilerek kullanılan motifler, renk ve teknikler ile kültürel kimlikler ve modern sentezlenerek objelerin işlevsel, tasarım ve estetik değerlerinin artırıldığı görülmüştür. İşlevsel, tasarım ve estetik değerleri artırılarak bir koleksiyon içerisinde sunulan objeler, yapılan sunum ve tanımlarla farkındalık yaratılarak geniş kitlelere ulaştırılmakta ve hedef kitle genişletilerek kültürel sürdürülebilirlik sağlanmaktadır. Günümüzde özellikle yeni yetişen tasarımcılar gelenekselliği yaşatmak için kültürel kimlik ve modern sentezleyerek koleksiyonlarını oluşturmalıdır. Tasarımcılar kreasyonlarını hazırlarken sunulan bu koleksiyonları inceleyerek analiz etmeli ve tasarladıkları objelerin işlevsel ve tasarım değerlerini artırarak hedef kitleyi genişletmelidir. Genişletilen hedef kitle ile tasarımlarda geleneksellik yaşatılırken sosyoekonomik kalkınmaya da katkı sağlanabilir.

Geleneksel el sanatlarımız, gelenek ve göreneklerimiz ile birlikte kültürümüzü günümüze taşıyan kimliklerdir. Bu kimliklerden biri olan geleneksel kumaşlarımız, tasarlanacak ürünün belirlenmesinde esin kaynağı olarak, ürüne kendi kimliğini bozmadan getirecek olan yenilik, işlevsellik ve anlam ile kültürel sürdürülebilirliği sağlamak açısından tekstil tasarımcıları için oldukça önemlidir. Geleneksel ürünlerden esinlenilerek üretilen kültürel tabanlı ürünlerde ihtiyaçların doğru belirlenmesinde geleneksel kumaş bilgisinin yanında malzeme bilgisinin de olması gerekmektedir. İhtiyaçlar

doğrultusunda etnik ve kültürel yapı gözetilerek doğru ve eksiksiz malzeme ile tasarlanan objenin işlevsel, tasarım, estetik değeri artmakta ve böylece hedef kitle genişletilerek kültürel sürdürülebilirlik sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Akpınarlı, H.F. ve Balkanal Z. (2012). "16-18. Yüzyıllarda İstanbul'da Üretilen Kumaşlarda Bitkisel Bezemelerin İncelenmesi". Motif Akademi Halk Bilim Dergisi, C.5, S.10, 179-209.
- Akpınarlı, H.F., Arslan, P. ve Öztürk, Ö. (20-23 Nisan 2018). "Karadeniz Çorap Motiflerinin Tekstil Yüzeylerinde Kullanılması", Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 3. Uluslararası Akdeniz'de Güzel Sanatlar Sempozyumu Ve Kültür Sanat Çalıştayı, Antalya.
- Akpınarlı H.F. ve Üner, İ. (2019). "Geleneksel Tekstillerin Özellikleri Ve Çeşitleri". Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.34, 133-145.
- Akpınarlı, F.H. ve Başaran, F.N. (2018). "Geleneksel Kumaşların Özellikleri ve Kullanım Alanları: Çankırı Örneği", Multidisipliner Çalışmalar-4 (Güzel Sanatlar), 21-39, Podgorica, Montenegro.
- Alp, K. Ö. (2009). "Uygulamalı Sanatlar Eğitiminde Tasarım, Yapı, İşlev, Estetik ve Algı Sorunu". Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi. V1(1), 48-59.
http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_VI/haziran/29_2009_a_akgul.pdf (Erişim Tarihi 20.09.2020).
- Baklan Önal P. (2018). Sanatta Malzemenin Yaratım Sürecindeki Rolü ve Seramik Sanatında Esere Özel Bünye Kullanımı. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi.
<http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/5584/PINAR%20TEZ%20ONLINE%20VERSION%20k%C3%BC%C3%A7%C3%BCK.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi 20.09.2020).
- Beğiç, H.N. ve Öz, C. (2019). "Geleneksel El Sanatlarımızdan Elazığ 'Palu Çakması'nın Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Çalışma".Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.29, S.2, 181-190.
- Çatalkaya Gök, E. (2020). "Geleneksel Kumaş Örneklerinden Ağabani/Abani/Ağbani". Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, C.13, S.29, 294-307
- Çaydere, O. (2016). "Tasarımdan Çağdaş Tasarıma". FineArts NWSA, C.11, S.1, 46-53.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/186645> , (Erişim:20.09.2020).
- Demir Güldal M. ve Beközülgen N. (12 - 14 Eylül 2018). "Mühendislik Eğitiminde Malzeme Biliminin Yeri", 6. Uluslararası Öğretim Teknolojileri ve Öğretmen Eğitimi Sempozyumu (ITTES 2018), 43-46, Edirne, Türkiye

- Gürcüm, B. H., Baykasoğlu, N. ve Yerdenova, A. (2018). "El Sanatının Sürdürülebilmesinde Tasarımcının Sorumluluğu". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* C.11, S.58, 373-382
- Karaçorlu, H. ve Yetim, F. (2016). "Amasra Müzesinde Bulunan Tel Kırma (Bartın İşi) Ve Hesap İşi İşlemler Üzerine Bir Araştırma". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* C.9, S.43, 1118-1130.
- Köklü, H., (2002). *El İşlemleri*. Ya-Pa. İstanbul.
- Odabaşı, E. ve Kandemir, M. (2018). "Kanaviçe İğne Tekniğinin Günümüz Teknolojisinde Tasarım Ve Uygulama Süreçleri". *Motif Akademik Halkbilimi Dergisi* C.11, S.24, 435-447.
- Önlü, N. (2004). "Tasarımda Yaratıcılık Ve İşlevsellik Tekstil Tasarımındaki Konumu". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* C.3, S.1, 85-95.
- Özbaşı, T; Çetintaş, V.; Kasaplı H.; Başaran, Fatma Nur; Ülger N.; Bahar T.; Toktaş P. (2010). *Göynük El Sanatları*. Gazi Üniversitesi, Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi. Sistem Ofset. Ankara.
- Sarioğlu H., Çağlayan M. ve Yıldız H. (2011). "Kumaş Bilgisi Ve Tasarımdaki Önemi". *Akdeniz Sanat Dergisi* C.4, S.7, 19-24.
- Sezgin Ş. ve Önlü N. (1992). "Tekstilde Tasarım Olgusu." *Tekstil ve Mühendis Dergisi* C.6, S.32, 84-89.
- Soyupak, O. (2014). "Sanatçı ve Tasarımcı için Malzemenin Önemi: Endüstri Ürünleri Tasarımında İdeal Malzeme Eğitimi ve Özellikleri", *Anadolu USES International Symposium on ArtsEducation, 14-16 Mayıs 2014, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi*
- Sunalp Gürçınar C. ve Abbasoğlu Ermiyagil M.S. (2019). "İç Mimarlık Tasarım Eğitiminde Malzeme Kullanımının Değerlendirilmesi". *İdil Dergisi* C.8, S.64, 1705-1718.
- Teker, M.S. (2015). "Kapatma Maddesi İl Rezerve Boyama Teknikleri". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* C. 3, S. 18, 478-493.
- Turan, B. O. (2009). *Dijital Tasarım Sürecinin Geleneksel Tasarım Stüdyosuna Etkileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldırım, R. ve Özkan Tağı, S.(2019). "Geleneksel Baskı Teknikleri Ve Yeni Tasarımlarda Kullanımı". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 35, 203-209.
- URL-1-<https://www.etymonline.com/word/design> (Erişim tarihi: 20.09.2020)
- URL-2-<https://zeyneptosun.com/tr/collections/fw16-pret-a-porter/> (Erişim Tarihi 14.09.2020)
- URL-3-<https://zeyneptosun.com/tr/collections/ss16-pret-a-porter/> (Erişim Tarihi 14.09.2020)
- URL-4-<https://zeyneptosun.com/tr/collections/ss17-pret-a-porter/> (Erişim Tarihi 14.09.2020)
- URL-5-<https://zeyneptosun.com/tr/collections/fw17-pret-a-porter/> (Erişim Tarihi 14.09.2020)
- URL-6-<https://www.wantedonline.co.za/voices/column/2019-05-06-african-appreciation-in-diors-latest-cruise-2020-collection/> (Erişim Tarihi 14.09.2020)

Tekstil ve Moda Tasarımında Gelenekselin Yaşatılması

URL-7-<https://www.elle.com.tr/moda/moda-haberleri/diorun-2020-cruise-defilesinde-afrika-esintileri>(Erişim Tarihi 14.09.2020)

URL-8-<http://www.brandlifemag.com/dior-afrikayi-selamladi/>(Erişim Tarihi 14.09.2020)